

Dupliek

Enig laatste commentaar op Wilterdink

Gerhard Nijhof

Nico Wilterdink presenteert in zijn verweer niet een methodologie die een eenduidige interpretatie van de historie in termen van bijvoorbeeld '(toenemende) civilisatie' mogelijk zou maken. Daar had ik naar geïnformeerd. In plaats daarvan bestrijdt hij een tekstsociologisch voorstel voor zo'n methodologie. Teleurstellend.

Een paar opmerkingen over zijn reactie:

- 1) Weber's *Die protestantische Ethik* mag van Wilterdink geen werk naar tekstsociologisch model worden genoemd. Maar wat schrijft Weber? 'Um die Zusammenhänge der religiösen Grundvorstellungen des asketischen Protestantismus mit den Maximen des ökonomischen Alltagslebens zu durchschauen, ist es nötig vor allem solche theologische Schriften heranzuziehen, der sich als aus der seelsorgerischen Praxis herausgewachsen erkennen lassen' (1965, p. 165). Weber stelt voor de transformatie van een eerdere economische ordening in een kapitalistische te verklaren via het vertoog van het ascetische Protestantisme dat in teksten uit de zielzorg te vinden zou zijn. En dat is een voorstel overeenkomstig het theoretische model van maatschappelijke betekenisproductie dat tekstsociologen voorstaan.
- 2) Woorden hebben 'conventionele' betekenissen en daar kunnen degenen die de woorden hanteren zich niet zo maar aan onttrekken, schrijft Wilterdink. Juist. En de herkomst en de werking van 'conventies' te beschrijven is de inzet van de tekstsociologie.
- 3) Ik heb Garfinkel tweemaal geciteerd, maar met geheel verschillende uitspraken. Als hij in de ene voor interpretatie kiest hoeft hij in de andere geen onzin te beweren? Wilterdink ziet ook niet hoe de 'organized activities of everyday life' zich verhouden tot teksten. Hoe moeilijk is het blijkbaar om teksten als praktijken te zien. Hoe denkt Wilterdink bijvoorbeeld dat de uitspraak 'In Nederland woonden in 1920 ruim 6,8 miljoen mensen' tot stand gekomen is?
- 4) Ik schreef dat talige uitingen het voordeel hebben dat ze

kunnen worden beschreven. Wilterdink gaat met die opmerking aan de loop en verwijst de tekstsociologen naar het copieerapparaat. Ik heb geschreven dat het tekstsociologische model bestaat uit de beschrijving van de omzetting van een uitspraak in een andere uitspraak die als de lezing daarvan kan worden beschouwd, de beschrijving van de transformaties die hierin plaatsvinden en - tenslotte - uit de verklaring van deze transformaties via vertogen uit co-teksten. Via deze co-teksten wordt onderzocht welke vertogen in de lezing werkzaam zijn en welke transformaties zij kunnen verklaren. Dat is het model dat tekstsociologen hebben ontwikkeld om het maatschappelijk proces van betekenisvorming te onderzoeken. Wilterdink maakt een persiflage van deze tekstsociologie en maakt deze vervolgens tot voorwerp van bestrijding.

5) Wilterdink schrijft dat 'betekenissen verwijzen naar opvattingen, voorstellingen, intenties, "geestelijke" processen die niet direct waarneembaar, niet mechanisch registreerbaar zijn'. Om die toch te achterhalen verwijst hij de lezer naar Weber's methodologie van 'Verstehen' en kenschetst hij het tekstsociologische voorstel als 'een wanhopige poging om aan het interpretatieprobleem te ontkomen'. Dat heeft Wilterdink goed gezien (afgezien misschien van het bijvoeglijk naamwoord). Tekstsociologen proberen inderdaad de 'opvattingen' te achterhalen die in uitspraken werkzaam zijn om zo te achterhalen waarom juist die uitspraken worden gedaan en geen andere. Dat verschilt niet zo veel van wat Wilterdink voorstaat. Alleen proberen wij die 'opvattingen' ook in co-teksten te vinden en te bezien of zij de totstandkoming van juist die betekenissen ook kan verklaren. Dat is ook niet zo verschillend van wat Weber bepleit. Het strooien met het woord 'Verstehen' alleen scheidt - zoals zo vaak - alleen maar verwarring.

6) 'Als de betekenis van een uitspraak ligt in de volgende uitspraak, wat is dan de betekenis van die volgende uitspraak? Lig die in de daar weer op volgende uitspraak?' vraagt Wilterdink zich af. Precies. En daarom is de sociale werkelijkheid een voortgaand proces van betekenisproductie.

7) 'De betekenis van een uitspraak is alleen te onderkennen door weet te hebben van datgene waar de uitspraak aan refereert', schrijft Wilterdink. Als je bijvoorbeeld wilt weten wat iemand deed als hij zegt 'ik ben vandaag wezen vissen' moet je weten wat 'vissen' is. Als iemand bij het horen van deze uitspraak denkt 'hij

moest zeker ergens over nadenken', hoef je dat echter niet te weten. En die laatste betekenissen maken het maatschappelijke uit en daarover gaat het in de sociologie.

8) Wilterdink verwijt mij dat ik het niet-talige buiten de sociale werkelijkheid en ook buiten de sociologie situeer. Ik schrijf dat het in de sociologie gaat om de betekenissen die ergens aan worden toegekend. Dat kan ook in gebaren gaan, in een niet-talig fenomeen als een 'opgeheven hand' bijvoorbeeld. Talige processen van betekenisproductie zijn alleen beter te beschrijven. Vandaar de pragmatische voorkeur voor talige uitingen, voor teksten, en daarmee voor tekstsociologie.

9) Ook met 'betekenissen' als object van de sociologie kan Wilterdink niet instemmen. Steeds maar weer herhaalt hij de bewering dat er naast betekenis nog wat anders is dat belangrijk is voor sociologen: 'handelswegen' en 'wapenen' zijn het deze keer. Alsof ik het bestaan daarvan zou ontkennen. Maar om deze fenomenen in hun maatschappelijk functioneren te onderzoeken moeten we de betekenis ervan achterhalen, niet meer en niet minder. Daarom is het bezit van wapenen ook niet zonder meer als een 'machtsbron' te typeren, zoals in de Vietnam-oorlog bleek.

10) En over McNeill laat ik hem zelf maar aan het woord: 'I certainly do not mean to say that human culture and human social organization are not significant regulators of human history and, indeed, of the impact of disease upon a particular society. This, I must say, I take for granted' (opmerking in een discussie met Mendelsohn, te vinden in *Social Science and Medicine*, 12 [1978], p. 84).

Discussies over methodologische vraagstukken in kwalitatief sociologisch onderzoek zijn in de Nederlandse sociologie geen dagelijkse praktijk. Zelfs worden zij soms als overbodig getypeerd. Dat is betreurenswaardig, naar mijn idee. Wetenschap onderscheidt zich van andere vormen van cultuur door de methodologische verantwoording van het werk dat erin wordt verricht. In een domein als de historische sociologie lijkt de vraag van de methodologie wel eens te verdwijnen achter de fascinatie die haar bevindingen kunnen oproepen.